

ՀԱՆՐԱՅԻՆ ՊԱՐՏՈՒՑ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

ՃԵՐԱՄԱԲՈՒԾՈՒԹԻՒՆ

ԱԶՆԻ ՏԵՍԱԿ ԵՒ ԱՌԱՏ

ԽՈԶԱԿՆԵՐ

ՅԱՌԱՋ ԲԵՐԵԼՈՒ ՄԻՋՈՑՆԵՐ

Տպագրութիւն ՍՈՒՄԱ ԵՒ ԸՆԿ.

Ղալաթիա, Շահսուվար փողոց, թիւ 37.

Կ. ՊՕԼԻՍ

—
1907

638.2

Շ-51

638.2
Ը-51

0 1 OCT 2010

ՇԵՐԱՄԱԲՈՒԾՈՒԹԻՒՆ

ԱԶՆԻՒ ՏԵՍԱԿ ԵՒ ԱՌԱՏ ԽՈՋԱԿՆԵՐ ՅԱՌԱՋ

ԲԵՐԵԼՈՒ ՄԻՋՈՑՆԵՐ

ՇԵՐԱՄՆՈՑ

Շերամաբուծութեան յատկացեալ ո եւ է շէնք կաժառանգ, պէտք է մաքուր և օդալէտ ըլլայ: Եթէ նախընթաց տարուէնէ չերամներն հիւանդութենէ մը վարակուած ըլլան, չերամնոցը պէտք է հականիսել: Որովհետեւ, մանաւանդ երբ չերամնոցը հում աղիւսով (քէրիիճ) չլնուած և յատակը հողով ամրացած է, հիւանդութեան միքրոօնները անոնց բացուածքներուն մէջ թափանցած ըլլալով, կրաջրով խողանակել կամ լուալ բաւական չէ:

ՀԱԿԱՆԵՒՈՒՄ

Հականեխման համար ամէնէն աղէկ, ամէնէն արժանի ու յարմար միջոցն է գործածել այն կաղը՝ որ կը գոյանայ քիւրէճ գոյմաղը (Chlorure de chaux) առատ ջուրի և ծծմբային թթուի (Acide Sulfurique) բաղադրութեամբ:

13 JUL 2013

— 2 —

Այս բաղադրութեան արտադրած կազը թունաւոր ըլլալուն՝ գործողութեան միջոցին ո՛չ մի շնչաւոր էակ, մարդ կամ անասուն, պէտք է գտնուի սրահին մէջ՝ արեւուն ծագումէն մինչեւ մայրամուտը:

Բացի պղնձեայ և այլ մետաղեայ առարկաներէ, ուրիշ ամէն ինչը կրնան անվնաս մնալ սրահին մէջ հակահեկման պահուն:

Այս գործողութիւնը հոր հունտերը բանալէ առաջ կատարելու պայմանաւ, ո՛ր և է ատեն կրնայ գործադրուիլ: Այսու հանգիստ ամէնէն յարմար միջոցն է տաք եղանակը, այսինքն երբ անասունը կրնան տոկալ բացօդեայ տեղեր: Պէտք է նաեւ միտ դնել որ գործողութիւնը հով եղած ժամանակ չկատարուի, որպէս զի գոյացած կազը հովին ազդեցութեամբ չցնդի:

Այս հակահեկմամբ հետեւեալ կերպով կատարելու է:

Դուռ, պատուհան ինչպէս նաեւ պատերու վրայ դուռնուած ծախտիկը խնամօք դրոցելու է: Յետոյ փոքր սրահներու մէջ մէյմէկ, իսկ մեծերու մէջ երկու կամ աւելի հողէ անօթներ զետեղելու է, մէկը միւսէն բաւական հեռաւորութեամբ: Իւրաքանչիւր անօթի մէջ 20-30 արամ ֆիրէն գայմաղը դնելու և 100-150 արամ ջուր լեցնելու և փայտիկով մը խառնելու է: Այս պատրաստութենէն վերջ, մատնոցի մը քա-

— 3 —

նակութեամբ ծծմբի թթու (Acide Sulfurique) լեցնելու է ամէն մէկ անօթի մէջ և դարձեալ խառնելու է: Այս վերջին գործողութիւնը պէտք է արագ կատարել, սխալ՝ դրան ամէնէն հեռու գտնուած անօթէն և անմիջապէս դուրս ելլալու է դուռը խնամօք փակելով: Հինդ կամ վեց ժամ վերջը ներկի է սրահը մանալ, որովհետեւ այդ միջոցին կազը զրէթէ բոլորովին ցնդած կրնայ ըլլալ: Այն ատեն, ամէն մէկ անօթի մէջ նորէն քիչ մը ջուր և քիչ մ'ալ ծծմբի թթու պէտք է լեցնել և դարձեալ խառնել:

Երկրոցին սրահին օդը նորոգելէ վերջ, ազատ համարձակ ներս մուտքը կարելի է՝ ուր ոչ մի միգրոպ մնացած կ'ըլլայ: Քիրէն գայմաղըն (Chlorure de chaux) և ծծմբի թթուն (Acide Sulfurique) կը գտնուի բոլոր ղեղադործներու և կարգ մը մանրավաճառներու քով: Առաջինին քիչօն հինդ դուրուշ, իսկ երկրորդին փոքր չիշը՝ երկու կամ երեք դուրուշ կ'արժէ:

Այս հակահեկմամբ հետեւեալ կերպով ալ կրնայ կատարուիլ: Շերամաբուծութեան յատուկ ամէն մէկ սենեկին կամ սրահին մէջ մէկ կամ քանի մը դոյլ ծծմբի թթուով (Acide Sulfurique) խառն ջուր դնելու է: Այս խառնուրդին մէջ ձգելու է հաստ կտաւի հանգոյցի մը մէջ լաւ սեղմուած քիրէն գայմաղը (Chlorure de chaux): Այս կերպ հակահեկման առաւելութեամբն է որ հինդ վեց ժամ վերջը կրկին ծծմբի թթու աւելցունելու հարկ չի մնար:

Երկու երեք տուփ հունտ անուցանելու համար ընդարձակ սրահի մը համար մէկ քիլօ քիրէն գայմալը բաւական է :

Աղէկ միտ դնելու է որ ծծմբի թշուռն ձեռքերու և զգեստներու չթափի, որովհետեւ կ'այրէ :

ՀԱՎԱՆԵԻՄԱՆ ՈՒՐԻՇ ՄԻՋՈՑ Մ'ԱԼ ՇԵՏԵԻԵԱՆ Է

Շերամնոցին ընդարձակութեանը համամատ, երեք, չորս կամ հինգ հողէ անոթներ պէտք է զետեղել որոնց իւրաքանչիւրին մէջ մէկ ափ (65 տրամ) ծծումբ (քիւքիւրտ) ալրելու է : Բոլոր անոթներն այսպէս վառուելէն վերջ, դուռը փակելու և միայն հինգ վեց ժամ յետոյ բանալու է : Այս ծծմբանեկութեան գործողութիւնը (թիւթօիւ) պէտք է երեք անգամ կրկնել որ ընդ մէջ, և որովհետեւ ծծումբը առանձինն չայրիւր, պէտք է զայն ալքօլով թրջել և կամ մալր (չիրա) գործածել :

Գիտնալու է որ ծծումբի ծուխը երբեք չերամին վրայ չ'աղդեր և զայն (քիրէն) միւսքարափն հիւանդութեան դէմ կը պատասպարէ :

ՇԵՐԱՄՆԵՐՈՒ ՀԱՐԿ ԵՂԱԾ ՏԵՂԻՈՅ ՎՐԱՅ

Շերամները շատ ընդարձակ տեղւոյ պէտք ունին : Մէկ տուփ հունտ բանալու համար 60 քառակուսի մէթրօ ծաւալ ունեցող աստիճան (րաֆ կամ քէրէվէթ) պէտք է : Այս հաշուով ըսել է թէ շերամնոց մը պէտք է որ՝ անցքերն ալ միասին հաշուելով, 80 քառակուսի մէթր՝ 140 քառակուսի կանգուն ընդարձակութիւն ունենայ : Ըստ այսմ եթէ շերամնոցի մը երկայնութիւնը 14 կանգուն և լայնութիւնը 10 կանգուն ըլլայ և մէջը միայն մէկ կարգ րաֆ (քէրէվէթ) պարունակէ, հոն միայն մէկ տուփ անոթներն 25 կրամ (7 1/2 տիրէմ) հունտ կրնայ բացուիլ : Հետեւապէս չկարծուի թէ երբ մէկը երկու երեք տուփ հունտ անուցանելու բաւական տերեւ ունենալով պիտի կարենայ յիշեալ ընդարձակութեամբ տեղւոյ մը մէջ մէկ տուփէն աւելի հունտ բանալ, որովհետեւ բացուելիք հունտին քանակութիւնը պէտք չէ տերեւի շատութեան վրայ հիմնել, այլ անպատճառ տեղւոյ ընդարձակութիւնը պէտք է ի նկատ առնել :

Յիշեալ ընդարձակութեամբ շերամնոցի մը մէջ եթէ երկու տուփ հունտ բացուելու ըլլայ, հաւանական է որ մէկ տուփ հունտէ յառաջ գալիք քանակութեան համեմատութեամբ խողակ ձեռք բերուի, բայց այս տեսակ խողակները այնչափ աղնիւ չեն ըլլար, և ոչ միայն նուազ գնով կը ծախուին ու հիւանդութեանց ենթակայ կ'ըլլան այլ նաեւ աշխատութիւնը կը ծանրացնեն և աւելորդ ծախսերու առիթ կուտան :

ԱՍՏԻՃԱՆ [ֆէրէվէք]

Շերամները պէտք չէ երբէք փախաթի (խսիրի) վրայ բա-
նալ, որովհետեւ խսիրը թէ խոնաւ կ'ըլլայ, թէ օդին նորոգ-
ման արդելք և թէ փտտումներ յառաջ կը բերէ, որոնք չե-
րամներուն վնասակար են: Նմանապէս կտաւի և տախտակի
վրայ ալ պէտք չէ հունտ բանալ, ինչու որ օդը պէտք եղա-
ծին չափ չնորոգուիր: Ամէն պարագայի մէջ պէտք է երկաթ
թելով հիւստուած և վրան թուղթով գոցուած վանդակ (ըսկա-
րա կամ գաֆէս) գործածել: Այս բաժնիքը (քէրէվէթ) զանա-
զան կերպով կրնան չինուիլ, եղեգով, փայտիկներով եւն.:
Հաստ գանաւայի կտաւ, ինչպէս նաեւ նոսր գործուած պարկի
կտաւ եւս կրնայ գործածուիլ: Այս կերպով չինուած աստի-
ճանները այս առաւելութիւնն ունին որ, քանի մը տարիներ
կրնան գործածուիլ, մինչդեռ խսիրը ամէն տարի նորոգել
պէտք է:

ՇԵՐԱՄՆՈՑՆԵՐԸ ԶԵՌՈՒՑԱՆԵԼՈՒ ՄԻՋՈՑՆԵՐ

Շերամնոցները տաք բռնել պէտք է: Ասոր համար կրա-
կարան (մանղալ) գործածելը յարմար չէ, որովհետեւ մանղալը
թէ՛ սուղ կ'ըլլայ և թէ պէտք եղածին չափ տաքութիւն չի-

տար: Ծխանը (օճախը) աւելի յարմար է որովհետեւ թէ կը
տաքցունէ և թէ օդը կը նորոգէ: Բայց շերամնոցի մը ամէն
մէկ սենեկին մէջ ծխան (օճախ) չգտնուելուն համար, պէտք
եղած տաքութիւնը յառաջ չի գար, ուստի ամենէն աղէկ միջոցն
է, երկար խողովակներով վառարան (սօպա) գործածել: Միայն
թէ վառարանին շատ մօտ գտնուող շերամները չափազանց տա-
քութենէ զերծ պահելու համար վառարանը պէտք է թիթեղով
(սաճ) պատասպարել: Գիշերները վառարանին մէջ շատ մոխիր
ձգելու է և մէկ երկու հատ հաստ և չոր փայտ դնելու է,
ասոնք կամաց կամաց վառելով բարեխառն ջերմութիւն մը
կ'ուտան: Շերամաբուծութեան միջոցին պէտք է ուշադրու-
թիւն ընել որպէս զի շերամնոցի տաքութիւնը ցերեկները
20-22, իսկ գիշերները 17-18 աստիճան (սանթիկրատ) ըլլայ,
ուստի յառաջ պիտի գտն հետեւեալ նպաստաւոր արդիւնք-
ները:

Առաջին. — Փոխանակ 60 և 70 օրուան, 35-40 օր վերջ,
շերամները խողակնին հիւսելու պիտի սկսին, որով թէ աշ-
խատութիւնը և թէ ծախսը պիտի նուազի:

Երկրորդ. — Շերամներու տրուելիք տեղերները կանուխէն
կտրուելով կարծր պիտի չ'ըլլան, և այսպէս շերամները փա-
փուկ տեղերներով սնանելով կայտառ և զօրաւոր պիտի ըլլան:

Երրորդ. — Խողակները կանուխ գոյանալով աւելի սուղ պիտի ծախուին :

Չորրորդ. — Թթեղիները կանուխէն կտրուելով յետագայ տարին զօրաւոր բողբոջներ յառաջ պիտի բերեն :

Հինգերորդ. — Գարա-Տապան (Débrine) հիւանդութիւնը շատ ցանցաւ պիտի ըլլայ, որովհետեւ այս ախտը աւելի ուշ գոյացած խողակները կը վարակէ :

ՀՈՒՆՏԻ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆԸ

Տաճկաստանի մէջ յառաջ եկած և պանտրօլի տակ գըրուած հունտերուն ամէնն ալ աղէկ են, սակայն և այնպէս ամէն պարագայի մէջ գործածելիք հունտը անձամբ երթալ և չերամնոցին ամենամօտ հընտահանէն առնելը օգտակար է, որովհետեւ հեռաւոր տեղեր գտնուող հընտահան մը իւր հունտերը ծախելու համար զանոնք անտուկի կամ պայուսակի մէջ կը զետեղէ և շատ անգամ մէկ ամիսէն աւելի ձիով ճամբորդութիւն կ'ընէ, և այս միջոցին բնականաբար հունտերը կը ցնցուին, խոնաւութիւն կ'առնուն, օդէ զուրկ կը մնան և տարբեր կլիմաներու կ'ենթարկուին, հետեւապէս այս հունտերէն յառաջ եկած չերամները տկար և վտխտ կ'ըլլան :

ՀՈՒՆՏԵՐՈՒ ԽՆԱՄՔԸ

Եթէ հունտերը բացուելու եղանակէն շատ յառաջ պատրաստուած են, պէտք է զանոնք զով տեղ մը դնել : Այս տեղը պէտք է հարաւային դիրք մը ունենայ, օդաւէտ ըլլայ և խոնաւութիւն չունենայ : Հունտի տուփերը միանց ճարակ չ'ըլլալու համար պէտք է զանոնք կախուած պահել, և լուսբիտի, չաւսարի և այլ պարկերու մէջ դնելու չէ, որովհետեւ թէպէտ և անոնց մէջ պահելով բարեկաւան տաքութիւն մը յառաջ կուգայ, սակայն հոն զօրաւոր չերամներ յառաջ բերելու չափ բաւական օդ չի գտնուիր :

ՀՈՒՆՏԵՐՈՒ ԲԱՅՈՒՍԸ

Հունտերը բանալու եղանակը մօտեցած ատեն պէտք է որ օդ տալու պատրուակաւ զանոնք թաշկինակի մէջ պարպելով կախել և անկէ վերջն ալ բանալու համար ծխանի (օճախի) մօտ դնել : Նմանապէս երբ հունտերը բացուին, զանոնք ժողվելու համար պէտք է երկու երեք օր սպասեցնել, միւջեւ որ միւսներն ալ բացուին, ինչու որ բոլոր չերամները հաւասարապէս օդ չեն կրնար առնուլ, միայն վրան գտնուողները կ'օգտուին և տակը մնացողները կը զրկուին օդ ծծելէ : Տաքութիւնն ալ հաւասարապէս չ'ազդեր, և վերջապէս նոր

բացուած շերամները երկու երեք օր անօթի մնալով կամ կը մեռնին և կամ չատ վտիտ կը մնան և հուսկ յետոյ կը փճանան։ Ասոր ուրիշ մէկ հետեւութիւնն ալ այս է որ շերամները, մանաւանդ կազմակերպութեան միջոցին, եթէ հիւանդութենէ մը չը վարակուին, սակայն և այնպէս առաջին չըրջանին մէջ կիսով չափ կը վեատուին, որով յառաջ գալիք արդիւնքը զգալապէս կը նուազի։ Ուստի և հարկ կը համարինք բացատրել հոս, այդ մասին բռնուելիք ընթացքն։

Մաղի մը և կամ բացուած անտուկի մը վրայ տարածելու է չատ մաքուր կտաւ մը, որուն մէջ պարզելու է հունտերը դանակով մը և կամ հաւի փետուրով մը։ Յետոյ աւսոնք պէտք է փոքր սենեկի մը մէջ դնել, որուն տաքութիւնը օր և դիշեր մի օրինակ ըլլալու համար ծխան (օճազ), կամ վառարան (սօպրա) և կամ կրակարան (մանդալ) վառելու է և կրակին վրայ առանց կախարիչի անօթով մը ջուր դնելու է որպէս զի սենեկին մէջ խոնաւութիւն տիրէ։ Այս ջուրէն յառաջ եկած շողին հունտերուն կեղեւը կը կակղացնէ և շերամին բացումը կը դիւրացնէ։ Ուստի պէտք է որ իւրաքանչիւր ոք ունենայ ջերմաչափ մը որ ինքնին երկու երեք դուրուշի կը ծախուի։

Սենեկին տաքութիւնը ի սկզբան 14° և ապա 15-16 և վերջապէս 18-20 աստիճանի (Րէօմիւր) հասցունելու է, այս-

պէտով քանի մը օրէն շերամները կը բացուին։ Շերամները սովորաբար առաւօտեան ժամը 3էն 5ին (Բ. Թ.) միջոցները կը բացուին։ Հունտերուն բացման առաջին օրը, հունտերը և նոր ելած շերամները քողով մը (լէչէկ) և կամ փափուկ քանափաշօով մը ծածկելու է և վրան տարածելու է թէլ թէլ բարակ կտրուած թթենիի տերեւներ։

Հունտէն ելած շերամները քողին ծակօտիքներէն անցնելով տերեւներուն վրայ կը կուտակուին։ Կէս ժամ վերջ այս տերեւները փոխադրելու է աստիճաններու (քէրէվէթ) վրայ և շերամներուն անմիջապէս կերակուր տալու է։ Այս շերամները առաջին խումբը կը կազմեն։

Այս կերպով շերամներուն հետ և ոչ մէկ հունտ կը վերցուի, մինչդեռ եթէ թթենիի տերեւները ուղղակի հունտերուն վրայ լեցուի, շերամներուն հետ միասին կրնան հունտեր ալ վերցուիլ։ Սրդ այս հունտերն ալ յետոյ կը բացուին և այսպէս երկու երեք օրուան շերամներու հետ միասին մէկ օրուան շերամներ ալ կը գտնուին։ Այս խառնաշփոթութեան հետեւութիւնը ազէկ չ'ըլլար, ինչու որ կանխաւ ելած շերամները երբ թմրութեան մոնան, այլ եւս անոնց ուտելիք չտրուի, մինչդեռ վերջէն ելածները կերակրոյ պէտք ունին։ Ուստի եթէ տերեւ տրուի քնացած շերամները պիտի ծածկուին և չնջարգել ըլլան, եթէ չտրուի միւսները անօթութենէ պիտի մեռնին։

Հունսերուն վրայ քող և կամ քանակչան անգամ մը տարածելէն վերջ այլ եւս վերցունելու չէ և քողին վրայ մէկ անգամ թթենիի տերեւ տրուելէն վերջ այլ եւս այն օրուան մէջ ուրիշ տերեւ աւելցնելու չէ :

Երկրորդ օրը նմանապէս ժամը Յէն Տի միջոցները հունսերը աւելի մեծ քանակութեամբ կը բացուին : Այս բացուած շերամներն ալ մի և նոյն կերպով ժողովելու է, ասոնք ալ պիտի կազմեն երկրորդ խումբը :

Երրորդ և չորրորդ օրերն ալ նոյն կերպով պիտի կազմակերպուին երրորդ և չորրորդ խումբերը : Չորրորդ օրը մնացած հունսերը նետելու է :

Շերամներու իւրաքանչիւր խումբը կազմուելուն պէս անմիջապէս կերակուր տալու է : Կերակուրը քիչ քանակութեամբ բայց ստէպ ստէպ տալու է, այսինքն առաջինը արեւուն ծագման միջոցին և վերջինը երեկոյեան ժամը 12ին այնպէս որ օրուան մէջ հինգ, վեց և եօթը անգամ կերակրելու է :

Շերամները այսպէս խումբերու բաժնելով աշխատութիւնն չի շատնար այլ ընդհակառակը կը դիւրանայ, ինչու որ, եթէ բոլոր շերամները մէկ խումբ մը միայն կազմեն, ամենը միասին պիտի քնանան և միասին արթնան և հետեւապէս ամենուն տեղերն ալ միասին մաքրել հարկ կ'ըլլայ որնոր մէկ օրուան համար ծանր աշխատութիւն է, մանաւանդ որ շատ

անգամ մի և նոյն ատեն ուրիշ դործեր ալ կրնան պատահիլ որով սոյն մաքրութեան դործողութիւնը կրնայ յապաղիլ ի վնաս շերամներուն : Մինչդեռ քանի մը խումբերու վերածուելով, իւրաքանչիւր խումբ զատ զատ օրեր պիտի քնանայ և արթնայ, և միայն մէկ խումբի մը տեղւոյ մաքրութիւնը ամենայն դիւրութեամբ կը կատարուի մէկ օրուան մէջ :

ՇԵՐԱՄՆԵՐՈՒ ԿԵՐԸ

Նոր ելած շերամները մեծ խնամքի կարօտ են, մանաւանդ մինչեւ իրենց առաջին թմրութեանը : Պէտք է որ շերամները մէկըմէկէ հեռու դնուին որպէս զի օդ առնուն և մէկըմէկու վրայ չկուտակուին :

Մեծապէս կը սխալին անոնք որ կը կարծեն թէ նոր ելած շերամներու արուելիք տերեւները պէտք է փրցունել ծառին վարի կողմերը դնուող բարակ ոտերէն, իբրեւ թէ ասոնք աւելի փափուկ ըլլան և թէ ծառը այս բարակ ոտերէն մերկացնելով հաստ ճիւղերը եւս առաւել զօրանան և մեծ քանակութեամբ տերեւ տան : Այս դատողութիւնը ուղիղ չէ, որովհետեւ, փոքր տերեւները նուազ անունդ կը պարունակեն և հողոտ և փսրոտ ըլլալով շերամներուն հիւանդութեանը պատճառ կ'ըլլան : Արդէն իսկ նորածին շերամները

այս կարգի տերեւները մեծ դժուարութեամբ կուտեն։ Ասոր համար է որ շերամներու մինչեւ առաջին թմրութեան միջոցին ծառին ամենաբարձր ճիւղերուն ծայրը դանուած տերեւներէն երեք չորս հատ մը կը տրուի։ Ծառին բարձրերէն առնուած այս տերեւները շերամներուն համար ամենէն փափուկ, ամենէն մաքուր և օգտակար սնունդ մը ըլլալէն դատ, դանոնք փրցնելով ծառին ստորին ճիւղերը արագութեամբ կանոնաւոր տերեւի հասոյթին վնաս մը չպատճառեր։

Տերեւները պէտք է շատ մանր ջարդել, ինչու որ շուտով կը չորնան և շերամները դանոնք չկարենալով բռնել առօթի կը մնան։

Սխալ է այս գաղափարը թէ, նորածին շերամները տերեւին հիւթը կը ծծեն։ Անոնք ալ մեծ շերամներու պէս տերեւը կուտեն։ Ուստի տերեւը պէտք է թէնպէքիի և կամ յարդի նման ջարդել և քիչ քիչ բայց ստէպ ստէպ բաժնել։ Այսպէսով շերամները պիտի կարենան քաղել, օգտունել, և ամբողջ տերեւները ուտելով միայն երակները թողուլ։ Անկէ զատ առաջին թմրութեան միջոցին գտնուած տեղերնին քիչ ազտեղութիւն պիտի հաւաքուած ըլլայ, մինչդեռ ծառին վարի կողմերը գտնուած տերեւները շատ մանր ջարդուած կերցուելու որ ըլլայ, շատ ազտեղութիւն պիտի դիզուի որով կրնայ հասկցուիլ թէ շերամները չեն կրցած ուտել,

և այն ատեն պիտի տեսնուի որ շատ մը շերամներ անօթու թինէ պիտի մեռնին։ Շերամները տակաւին փոքր եղած տեսնելն, այս վիճակը թէեւ խոյն չնշմարուի, այսու ամենայնիւ վնասը մեծ է, և այս է պատճառը որ երբեմն շատ քիչ արդիւնք ձեռք կը բերուի, նոյն խի կթէ շերամները հիւանդացած չըլլան։ Առաջին թմրութենէն վերջը այլ ևս ծառին ամենաբարձր տերեւներէն տալու է, որովհետեւ շերամները այն ատեն աւելի շատ ուտելու պէտք ունին։ Սովորական տերեւները աղէկ են, միայն թէ դանոնք առաջիններէն աւելի հաստ ջարդելու է։ Երկրորդ թմրութենէն վերջը սխալու է քիչ քիչ և ստէպ բողբոջներ կերցունել։ Յետագայ թմրութեանց ատեն աստիճանաբար աւելի մեծ բողբոջներ տալու է։

Շերամներու տրուելիք տերեւները պէտք է թարմ ըլլան։ Սխալ է կարծել թէ մէկ օր առաջ փրցուած տերեւը շերամին համար աւելի օգտակար կրնայ ըլլալ։ Մենք ինչպէս որ թարմ ալմտիքը կը նախընտրենք, նմանապէս շերամները թարմ տերեւը աւելի աղէկ կը մարսեն։ Բնական է թէ երկրորդ օրը առաւօտուն տրուելիք առաջին կերը նախընտրաց երակոցէն պատրաստել պէտք է և եթէ օդը անձրեւոտ ըլլայ շերամներուն թրջած տերեւ չկերցունելու համար, աւելի սրաչար ժողովել հարկ է, բայց հասարակօրէն տերեւը որչափ թարմ ըլ-

լայ աջնչափ աղէկ է : Միայն թէ զխտելու է որ տերեւը տաք-
ցած կամ խոնաւութիւն առած չըլլայ : Եթէ տերեւները հե-
ռաւոր տեղէ վտխաղբուելու ըլլան, պէտք է զգաննք չափ
սեղմել որպէս զի չտաքնան ու չխմորին, ինչու որ չերամնե-
րուն վնաս կուտան, և թոյնի պէս աղղկելով պայլընլըդ (flacherie)
հիւանդութեան պատճառ կ'ըլլան : Պէտք է կծործել թէ տե-
րեւները երբ անգամ մը տաքնան, զգաննք տաքածելով և
զովացնելով կրնան թարմանալ, գիտնալու է որ տաքցած և
խմորուած տերեւները եթէ չերամնորուն արուի ըլլայ տաք
ըլլայ զով, միշտ վնասակար է և յիշեալ հիւանդութեան
պատճառ, որով չերամները կատարելութեան հասած ատեն-
նին գեւ խողալ չկապած կը մնանին : Այս ատեալ տերեւները
կամ նետելու է և կամ անասնոց տալու է :

ԼՈՅՍ ԵՒ ՕԴ

Շերամարութեան սկսուած օրէն մինչեւ վերջը չերամ-
նոցներու լուսաւէտ ըլլալը թէ փոքր և թէ մեծ չերամնորու
համար հարկ անհրաժեշտ է : Մարդոյ պէս չերամնորն ալ լու-
սոյ սաստկութեան չզիմանալով խոյս կուտան, ինչու որ ա-
նոնք ալ բարեխառն և ամէն կողմանէ թափանձող լոյսը կը
նախընտրեն : Արեւը ներս թափանցած ատեն պատուհանները

պէտք է վարագոյրով գոցել, և եթէ արեւուն տաքութիւնը
չափ խիստ ըլլայ, պէտք է պատուհաններէն ապակիները վեր-
ցունել և կտաւով գոցել վերէն վարէն չորս գամելով ամ-
րացնելով, որովհետեւ արեւուն ճառագայթները երբ ապա-
կիէն ներս թափանձն տաքութիւնը աւելի կը սաստկանայ
որով կարելի չըլլար մեղմացնել գորգով և այլ օթոցներով
ապակիները գոցելով :

Շերամնոցը պէտք է որ միշտ օդավէտ ըլլայ : Ասոր հա-
մար է որ առանց առաստաղի չերամնոցներու մէջ աւելի մեծ
յաջողութիւն յառաջ կուգայ : Շերամները զարգացած ատեն
եղանակը աւելի տաքցած և հետեւաբար օգին պէտքը ա'լ
աւելի զգալի պիտի ըլլայ : Մակայն (courant d'air) և հովէն
պէտք է զգուշանալ, որովհետեւ եթէ չերամները մէկէն ի մէկ
պաղ առնուն Մանգաֆա (grasserie) ըսուած հիւանդութեան
կը բռնուին :

Երբ օդը խոնաւ ըլլայ, պէտք է մէկ կողմանէ չերամ-
նոցը տաքցնել և միւս կողմանէ պատուհանները կիսով չափ
բանալ որպէս զի թէ օդը նորոգուի և թէ չերամնորուն վնաս
սակար խոնաւութիւնը փարատի :

Մէկը եթէ չերամնոցի մէջ մտնէ պէտք է ո եւ է հոտ
առնու և կամ քրոնի, որովհետեւ քրալինքը և հոտը նշաններ
են թէ պէտք եղածին չափ օդ չիկայ : Այս պարագային պէտք

62070.67

է անմիջապէս ամէն կողմ բանալ որ օդը բոլորովին նորոգուի : Գիշերներն ալ պատուհաններէն կամ դռներէն պէտք է օդը նորոգել , բայց որովհետեւ շերամները գիշերը չեն ուտեր , օրուան չափ յաճախ բանալու հարկ չկայ :

ԽՇՏԻՆԵՐՈՒ ՀԱՐՅԱՐՈՒՄԸ

Ամէն մէկ թմրութենէ յետոյ բոլոր շերամները մաշկերնին փոխելէ երեք չորս ժամ վերջ պէտք է խշտիները (եաթագլուգ) նորոգել : Շերամները երբ վերջի հասակնուն հասնին , այսինքն զարգանան , պէտք է գոնէ երկու անգամ խշտինին փոխել : Եթէ չնորոգուին մէկ կանգուն բարձրութեամբ , փրտտութիւն , մնասուած տերեւներ , և ամէն տեսակ աղտոզութիւն դիւղուած պիտի ըլլայ , որոնց տակը մնացած շերամներ կրնան դաւնուիլ : Ատոնք երեսը չկարենալով ելլալ կ'ստիպուին այն փտտութիւնները ուտելով հիւանդանալ , փճանալ ու հիւանդութիւնն ողջ շերամներուն տարափոխել :

Ըստ այսմ խշտիներու նորոգման պէտքը թէպէտեւ ամէն ոք գիտէ , սակայն այս գործողութիւնը որովհետեւ երկար կը տեւէ և ընդարձակ տեղի պէտք կայ , զայն գործադրելու մասին թերացողներ կը գտնուին :

Ուստի դիւրին և քիչ տեղւոյ կարօտ կերպ մը թելադրենք :

Մէկ հոգի մը երկու ձեռքերուն վրայ պէտք է զգուշութեամբ վերցունէ խշտիներու վրայ գտնուած և շերամներով չըջապատուած բողբոջները , ուրիշ մէկն ալ տակէն զգուշութեամբ պէտք է դէպի իրեն քաշէ փտտութիւնները և լեցունէ դաստառակի մը մէջ : Ատոիճաններու (քէրէվէթ) ամէն կողմը այս կերպ մաքրելով , առանց միմ աշխատութեան շերամներու խշտիները կը հարթուի :

ԱՍԳԸ

Եթէ վերոյիշեալ կանոնը 'ի գործ դրուի շերամներու խշտին , ասգրի միջոցին հազիւ կէս կանգուն բարձրութիւն պիտի ունենայ : Այն ատեն խշտիներու վրայ կանգնելիք ձիւղերը և կամ աւելի մացառները (սիւփիւրկէ օթու) սովորաբար գործածուածներէն աւելի կարճ պէտք են ըլլալ : Սխալ է կարծել թէ երկար ձիւղեր գործածելը շերամներու համար աւելի օգտակար կրնայ ըլլալ , որովհետեւ որչափ երկար ըլլան շերամները վրան կ'լած ատեննին այնչափ ասուի կը փրճացունեն : Մէկ կանգուն երկայնութեամբ ձիւղերը շատ գոհացուցիչ են : Եւ շերամները խումբերու բաժնուած ըլլալնուն , մէկ խումբի վերաբերեալ շերամներն ամէնն ի միասին ասգրի կ'ելլան , որով մնացածներուն կերի համար ալ բաւական ընդարձակ տեղ պիտի մնայ :

Ասղըյի համար գործածուելիք փայտիկներուն ամենէն յարմարը ֆոնտայի ճիւղերն են: Ասոնք եթէ ութ կամ տասն օր առաջ փրցուած ըլլան տերեւնին դիւրութեամբ կը թոթաւիին և անոնց վրայ շերամները 50էն մինչեւ 100 խողակը մէկէն կը հիւսեն: Շերամներու աշխատութիւնը կը տեսնուի և եթէ անոնցմէ մէկը մանդաֆա ըստած հիւանդութեան բռնուի, դիւրութեամբ մէջտեղէն կը վերցուի, խողակները արագութեամբ և դիւրութեամբ կը ժողվուին և ասուի կտորատուքը (գամը պաշը) մաքուր կը մնան և կը գործածուին կամ կը ծախուին: Մինչդեռ եթէ անտառափայտի (մէշէի) ճիւղեր գործածուի, որոնց տերեւները չոր են, շերամները կ'ստիպուին խողակնին այս չոր տերեւներուն մէջ հիւսել որով իրենց աշխատութիւնը չտեսնուիր և եթէ մէկը հիւանդանայ ու մեռնի խողակը կը կեղտոտէ, խողակները դժուարութեամբ կը ժողվուին և ասուի մնացորդները անգործածելի կ'ըլլան:

Թ Թ Ե Ն Ի Ն Ե Ր Ը

Թթենիի պարտէզին հողը ձմեռուան եղանակէն առաջ հերկելու է որպէս զի երկիրը անձրեւներու և ձեռն աղիեցութեամբ արգասաւորուի:

Թթենիները աղբիւր ատեն պէտք է աղբը ամէն մէկ

ծառին ստորոտը թաղել, որովհետեւ աղբին արգասաւոր հիւթը ծառին արմատին վրայ գտնուած ճիւղերուն ծայրէն ներս կ'աղդէ: և այս ճիւղերն ալ արմատէն մէկ կանգունի չափ հեռուն կը գտնուին: Ուրեմն աղբը պէտք է տեղաւորել ծառերուն շարքին մէջտեղերը և եթէ ծառերը մէկըմէկէ շատ հեռաւորութիւն ունենան, արմատէն մէկ երկու կանգուն հեռաւորութեամբ պէտք է աղբել հողը:

Ինչպէս վերը ըստեցաւ, շերամներուն պէտք է բարակ ճիւղեր կերցունել, որովհետեւ ասոնց վրայ գտնուած տերեւները աղէկ չեն: Եթէ այս տեսակ ճիւղերը ձմեռուան եղանակին և կամ դարնան, տակաւին բողբոջները չգոյացած կտրուին, մեծ ճիւղերը պիտի օգտուին աղբին արգասաւոր հիւթէն և անոր համեմատ պիտի զօրանան, և աղէկ տեսակ ու առատ տերեւներ պիտի տան: Այս բարակ ճիւղերը կըտրելու գործողութիւնը շատ արագութեամբ կը կատարուի որովհետեւ այս միջոցին տակաւին ծառին վրայ տերեւ գոյացած չ'ըլլար: Այսպէս ծառին վրայ միայն ամենէն աղնիւ ճիւղերը թողլով, երբ շերամները զարգանան և շատ ուտելու պէտք ունենան, տերեւները դիւրութեամբ և քիչ ծախսով պիտի հաւաքուին:

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԴԻՏՈՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Շերամնոցները երբեք պէտք է աւելի, որպէս զի փոշի
չ'ելլայ, որուն մէջ հիւանդութեան միջբրոպներ կրնան զըտ-
նուիլ, փոշին տերեւներուն վրայ կը նստի և չերամները այս
տերեւները ուտելով կը հիւանդանան: Ուստի չերամնոցները
մաքրելու համար պէտք է խոշոր աղտոտութիւնք ձեռքով
վերցունել և տախտակամածներն ալ թաց ջնջոցով մը սրբել:
Խշտիներէն վերցուած աղտեղութիւնք աղբի տեղ գործածե-
լու համար թթենեայ պարտէզը երբեք փոխադրելու չէ, որով-
հետեւ մէջը դանուած միջբրոպները հողին մէջ կենդանի կը
մնան և յաջորդ տարին տերեւներուն վրայ գէշ ազդեցու-
թիւն կ'ընեն: Այս տեսակ աղտեղութիւնք թթենիներէն բա-
ւական հեռու փոխադրելու և վառելու է:

Թարմ խողակները կաշմուելուն պէս կարելի եղածին չափ
շուտով, այսինքն չերամները խողակին հիւսելու սկսելէն
մէկ չաբաթ վերջը, ծախելու է: Խողակները մնալով ծան-
րութիւննին կը նուազի: 18-20 օր մնացած խողակները իրենց
ծանրութեան 10%⁰ կը կորսնցունեն:

Տերեւները գնելու չէ, որովհետեւ թէ շատ սուղ կ'ար-
ժեն, որով չա՛ մը յառաջ չի դար և թէ սովորաբար հեռու
տեղերէ սալներու մէջ դիզուած փոխադրուելով փոշիի և տա-
քութեան կ'անթարկուին և կստորնանան:

Շատ դիւրին է հասկնալ թէ պատրաստի տերեւները բա-
ւական են թէ ոչ: Ասոր համար պէտք է դիտնալ որ չերամ-
ներու, մինչեւ չորրորդ թմրութեան միջոցին, ուտելիք տե-
րեւի քանակութիւնը հաւասար է մինչեւ կատարելութեան
միջոցին պէտք եղած քանակութեան 1/5 ին, որով ըսել է
թէ մնացած 4/5 ը կ'ուտեն չորրորդ թմրութենէ մինչեւ աս-
դըյի միջոցին մէջ: Որով եթէ մէկը ունենայ հաւասար աս-
տիճան հինգ տէճնիւմ թթենի, պէտք է դիտնայ որ մէկ տէճ-
նիւմէն յառաջ եկած տերեւը չերամներուն մինչեւ չորրորդ
հասակին և մնացած չորս տէճնիւմ թթենիի տերեւն ալ վերջի
հասակին պիտի բաւէ: Այս հաշուով եթէ նշմարուի որ պատ-
րաստ տերեւները պիտի չբաւեն, այն ատեն պէտք է չորրորդ
թմրութենէ վերջ, կամ չերամներուն մէկ մասը հաւերուն
կերցունել և կամ հինգերորդ թմրութեան ութերորդ կամ
իններորդ օրէն սկսեալ չերամներուն կերը դադրեցունել,
այսպէսով չերամները առանց փճանալու խողակնին կը չա-
րունակեն հիւսել, բայց այս կարգի խողակները աւելի վտիտ
կ'ըլլան:

ՎԵՐՋԱԲԱՆ

Քսան և հինգ կրամէ (7¹/₂ տիրէմ) բազկացեալ տուփ մը
30000ի չափ հունտ կը պարունակէ: Արդ, վերոյիշեալ կա-

նոնները ի գործ դրուելով ամէն մէկ հունար մէկ զօրաւոր շերամ յառաջ պիտի բերէ, և ամէն մէկ շերամն ալ մէյմէկ ազնիւ խողակ պիտի հիւսէ: Այսինքն 30000 հատ խողակ ձեռք պիտի բերուի: Պաղտատ անուանուած տեսակէն 350 ի չափ մեծ խողակներ մէկ քիւօ կը կշռեն, որ ըսել է թէ մէկ տուփ հունտէն 85 քիւօ ազնիւ տեսակ խողակ յառաջ կրնայ գալ:

Վնասուած հունտերէն, ճգմուած կամ մըջիւններէն խայթուած և միանց ճարակ եղած շերամներէն յառաջ եկած վնասներու փոխարէն 5 քիւօ զեղջիւղով 80 քիւօ խողակ կը մնայ, որոնք եթէ թարմ վիճակի մէջ ծախուելու ըլլան իւրաքանչիւր քիւօն 18-20 զուրուշ կ'արժէ, որ ըսել է թէ մէկ տուփին արդիւնքը 1400էն 1600 զուրուշ պիտի ըլլայ: Այս գումարէն զեղջիւնք վճարուելիք տուրքը և պիտի մնայ իբր գուտ հասոյթ 1200էն 1400 զուրուշ: Տեղի ունեցած ծախսերը հաշուելէ յետոյ նորէն գոհացուցիչ չափ մը պիտի մնայ:

ՀԻՒԱՆԴՈՒԹԻՒՆՔ

Գլխաւոր հիւանդութիւնները չորս տեսակ են.

1. — Պաղլընըդ (flacherie): Այս հիւանդութիւնը սովորաբար շերամներու վերջի հասակին կը պատահի: Շերամները

յանկարծ ուտելէ կը դադրին: Նողկանքնին կը կակղանայ, խշտիներուն եզերքները կը չըջին և ֆոնտաներուն վրայ ելլելով կը մեռնին: Մեռնելէն վերջն ալ կակուղ կը մնան և շուտով կը փոշին, գարշահոտութիւն մը կը ձգեն և կը սեւանան: Շերամնոցի մը մէջ այս հիւանդութիւնը մուտք կը գտնէ, օդի նուաղութեան պատճառաւ: Շերամներու միմեանց խիտ գտնուիլը և տաքցած ու փոշոտած տերեւներով կերակրուիլն ալ սոյն հիւանդութեան պատճառ կ'ըլլան:

Երբ սոյն հիւանդութիւնը նշմարուի պէտք է կերակրոյ քանակութիւնը նուազեցնել և քսան և չորս ժամ բնաւ կեր չխտալ: Շերամները մէկզմէկէ հեռացնելու և տաքցունելու է: Խշտիները ստէպ ստէպ մաքրելու, և փճացած շերամները թաղելու է:

2. — Քարա-Տապան (Pébrine): Այս հիւանդութիւնը շերամներուն ամէն հասակին կրնայ պատահիլ: Սոյն ախտին գոյութիւնը կը հասկցուի մի և նոյն խմբի վերաբերող շերամներու մէկզմէկէ տարբեր հասակ առնելովին: Այս հիւանդութեան բռնուող շերամներուն օտքերուն տակը կը սեւնայ, և մորթերուն վրայ ալ սեւ բծեր կը գոյանան: Այս հիւանդութիւնը սովորաբար ժառանգական է, այսինքն մէկ ցեղէն միւսին կ'անցնի: Հունտին ստորնութիւնը և նախորդ տարին շերամներու խշտիներէն ժողովուած աղտեղութիւնն իբր ախար

գործածուած թիթենիներու տերեւներն ալ աս ախարը կրնան յառաջ բերել :

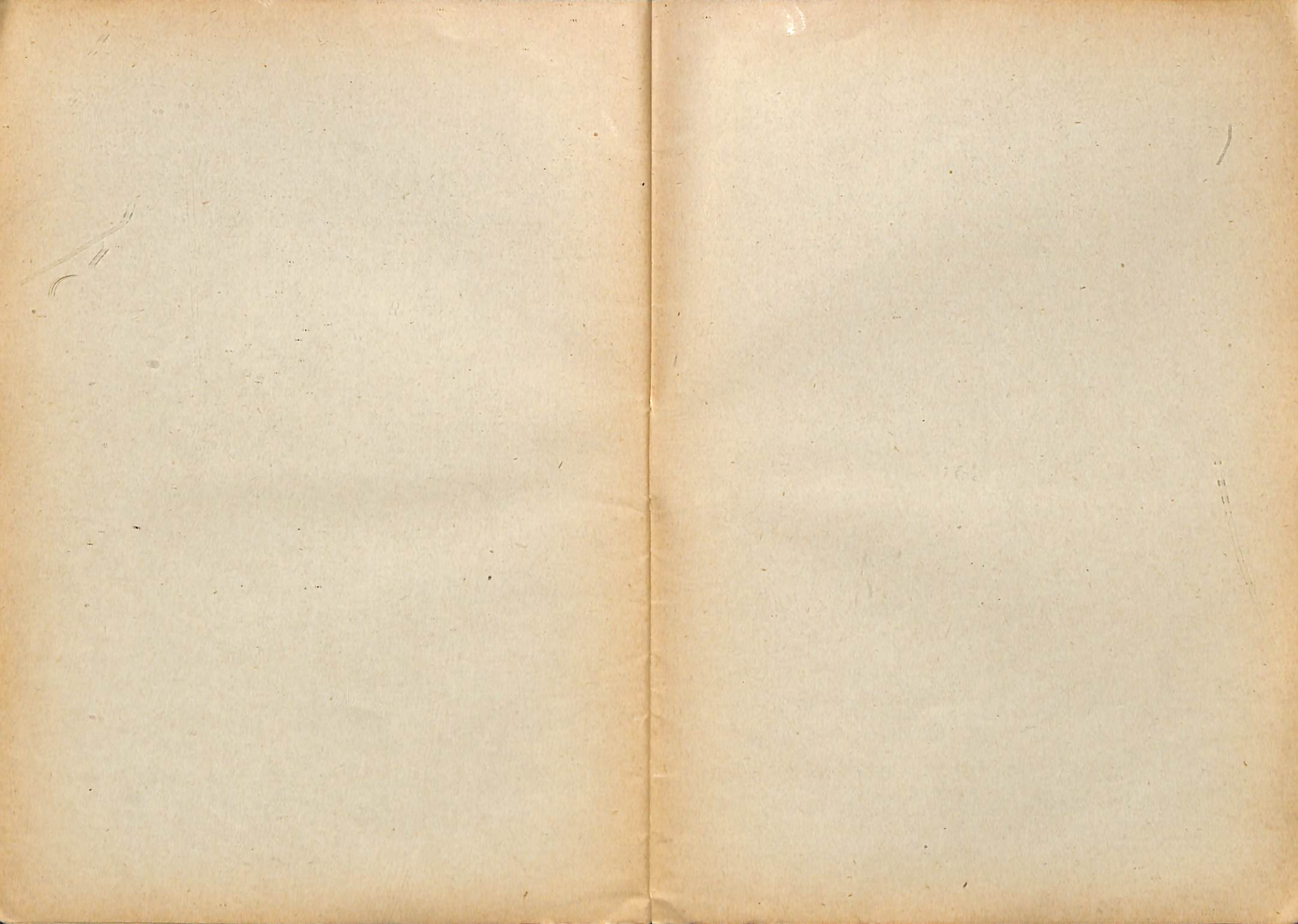
Այս հիւանդութեան երեւան գալուն ալ պէտք է խշտիները ստէպ ստէպ մաքրել, շերամները մէկգմէկէ հեռացնել և հիւանդ ու մանր շերամները ամբողջ մէջտեղէն վերցնել զանոնք վառելով կամ թաղելով :

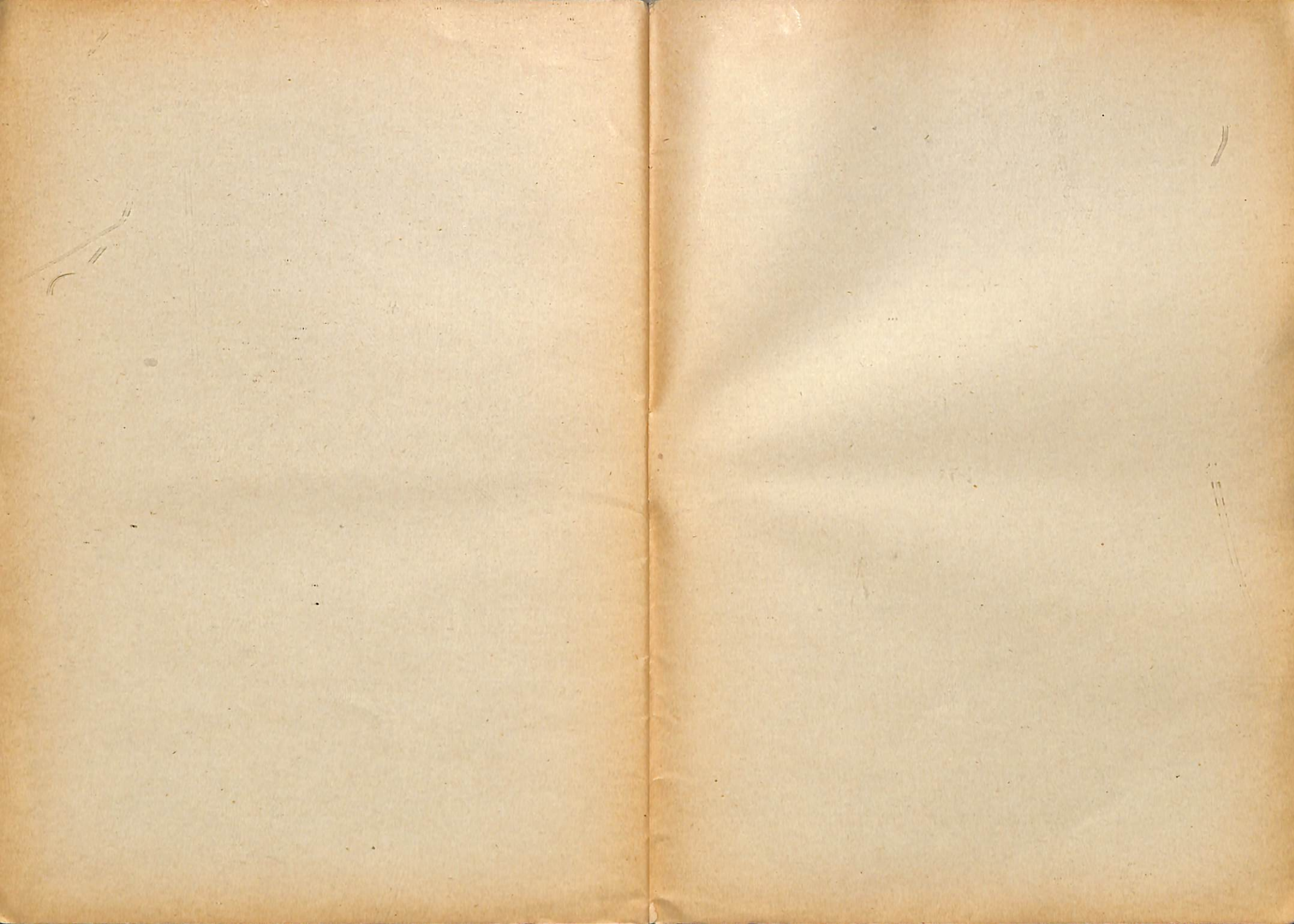
3. — Քիրէճ (Muscardine) : Այս հիւանդութիւնը շերամներու ամէն հասակին կրնայ պատահել : Այս ախտին կանուսէն բռնուող շերամները խշտիներուն վրայ կը չորնան ու կը մեռնին և կրի երեւոյթ կ'առնուն : Եթէ շերամները աւելի ուշ բռնուին սոյն հիւանդութենէն, խողակներն կը հիւսն բայց իրենք ալ մէջը կը մեռնին ու կը կարծրանան : Սոյն հիւանդութիւնը շերամնոցի մը մէջ մուտ կը գտնէ առհասարակ օդէն և աղտոտ տերեւներէն և կամ շերամնոցի մէջ հիւանդութեան միջոցով գտնուելէն : Երբ սոյն հիւանդութիւնը նըշմարուի, վերը հականեխման մասին մէջ բացատրուած կերպով պէտք է ծծումբ վառել, և հասոյթը քաղելէն վերջն ալ շերամներու խշտիները ամբողջ այրել :

4. — Էշէկ կամ մանդափա (Grasserie) : Այս հիւանդութիւնը պատահական է և սովորաբար կը պատահի երբ շերամները մէկէն ի մէկ պաղ առնուն (Courant d'air) ի ենթարկուելով : Այս հիւանդութիւնը չատ քիչ անգամ մեծ վնաս յառաջ

կը բերէ : Հիւանդ շերամները կ'ուռին և եթէ ասեղով մը խայթուին, կաթի նման հեղուկ մը կը հոսի մարմիններէն և խողակ չեն հիւսեր : Հիւանդ շերամներն, կարելի եղածին չափ ամենն ալ, պէտք է ժողվել, այրելու կամ թաղելու համար :

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0290136

23.208

1-0